

УДК 821.161.2/82-32

СВІТЛАНА ЛЕНСЬКА,

*доктор філологічних наук, доцент
(м. Полтава)*

Трансформація різдвяної семантики як засіб художнього моделювання антисвіту в українській малій прозі ХХ ст.

У статті досліджено жанрово-структурні модифікації різдвяного оповідання, що були зумовлені зміною семантики образу Різдва в українській літературі ХХ ст. На матеріалі маловідомих творів українських письменників, зокрема еміграційних, з'ясовані тематичні домінанти та художні особливості оповідань і новел, маркованих як різдвяні.

Уведено в науковий обіг окремі зразки новелістики Кліма Поліщука, Василя Софроніва-Левицького, Ольги Горянки, Зосима Дончука, Петра Волиняка. Доповнено наукові уявлення про творчість Докії Гуменної та Олени Звичайної. Уточнено жанрову специфіку різдвяного оповідання, функціонування різдвяної образності, яка відіграла важливу роль у розкритті антигуманної сутності сталінської політичної системи. Семантика Різдва у творах різко контрастувала із зображеною дійсністю, виконуючи викривально-критичну функцію.

Ключові слова: *Різдво, мала проза, еміграційна література, різдвяне оповідання, художнє моделювання, антисвіт.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Витоки жанру різдвяного оповідання у світовій літературній традиції українські й зарубіжні учені (С. Аверінцев, Марина Бондаренко, Олена Душечкіна, І. Єсаулов, Тетяна Козіна, Галина Козлова, Ольга Приймачук, Наталія Шевчук та ін.) пов'язують із календарною прозою, яка, в свою чергу, виникла на основі фольклорних жанрів оповідки, народної новели, анекдоту, казки [11, с. 9].

Семантика Різдва як одного з найбільших християнських свят детермінувала формування окремого жанрового різновиду малого епосу – різдвяного оповідання. До його специфічних атрибутивних ознак дослідники відносять такі: гуманістичну спрямованість, що виражається у прощенні зображених грішників; їхнє каєття у гріховному минулому і моральне переродження, набуття рис праведника; мотив дива; наявність фантастичних елементів; піднесено-казкову атмосферу оповіді [9]. Нерідко зав'язкою сюжету слугували

негативні соціальні обставини, в яких опинялися герої («Морозенко» Панаса Мирного, «Ялинка» М. Коцюбинського та ін.).

Так, наприклад, у світовому літературному процесі широко представлені мотиви Різдва в жанрах апокрифів, у середньовічній драматургії (містеріях, вертепній драмі). В Україні традиції вертепу зберігалися упродовж століть. Як відомо, тематика вертепних вистав пов'язувалася виключно з різдвяними подіями і мотивами. Наявність двох рівнів у вертепній скриньці символізувала опозицію земного життя (профанний час) і біблійно-символічного буття (сакральний час). Відповідно перед глядачами розгорталась подвійна історія: українська вертепна драма традиційно оповідала про народження Ісуса Христа як провіщення спасіння людства від гріховної скверни, а побутово-народна інтермедія дотепно і жартівливо апелювала до буденного існування простих людей. Як відомо, найдавніші записані тексти вертепних драм сягають другої половини XVIII ст.

Саме з вертепу, на думку низки вчених, бере початок різдвяне оповідання, що зазнало відчутного піднесення в добу романтизму та суттєвих трансформацій і змістово-поетикального оновлення разом із розвитком модернізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантика Різдва як часу, коли щасливо розв'язуються будь-які конфлікти і знаходиться місце чудесам, активно розроблялася європейськими романтиками («Лускунчик і Мишачий король» Е. Т. А. Гофмана, «Ніч перед Різдрвом» М. Гоголя, балади «Людмила» і «Світлана» В. Жуковського та ін.). Проте справжнім родоначальником жанру різдвяного оповідання в європейському літературознавстві називають англійця Ч. Діккенса, зокрема першим зразком вважається його цикл «Різдвяні оповіді», куди увійшли п'ять повістей, створених між 1843 і 1848 рр. Детальний літературознавчий аналіз цих творів міститься у працях О. Генієва, В. Івашова, І. Катарського, Т. Сільман та ін.

Як слушно зазначає Н. Шевчук, новаторство Ч. Діккенса полягало в тому, що він використав «художні можливості сакрального часу для глибшого розкриття соціальних механізмів історичної дійсності» [11, с. 9]. В кандидатській дисертації Н. Шевчук розглядаються змістові, жанрові та формальні особливості різдвяного циклу Ч. Діккенса у зіставленні з інонаціональними варіантами різдвяних творів, зокрема й українських письменників (Олени Пчілки, Г. Хоткевича, С. Васильченка, Марка Черемшини, В. Стефаніка, М. Коцюбинського) [11]. У статті О. Приймачук також розглядаються типологічні паралелі між різдвяними творами англійського письменника з українськими прозаїками зламу XIX – XX ст. [8]. Відтак на часі постає проблема

наукової рецепції творів вітчизняних авторів, які досі не зовсім потрапляли в поле обсервації дослідників або розглядалися під іншим кутом зору.

Метою нашої розвідки є визначення змістових домінант та формально-поетикальних особливостей маловідомих зразків української малої прози, які належать забутим письменникам «розстріляного відродження» (К. Поліщук) та еміграційній літературі (Д. Гуменної, Олени Звичайної, Ольги Горянки), які репрезентують жанрово-стильові модифікації жанру різдвяного оповідання в українському письменстві ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Українська мала проза пореволюційної доби яскраво засвідчує європейський вектор розвитку художнього мислення. Розкриваючи в оригінальних художніх образах складний і суперечливий період «червоного ренесансу», митці широко використовували можливості жанрового та стильового оновлення, розширюючи при цьому тематичний спектр своєї творчості.

Тема Першої світової війни та драматичного перебігу національно-визвольних змагань живила художню уяву багатьох митців як у центральній, так і в Західній Україні. Прикметними у сенсі інтерпретації різдвяного мотиву у контексті деструктивної ситуації воєнних дій є новели Кліма Поліщука (1891–1937) «Тоді, як було Різдво» та «Одне Різдво».

Новела «Тоді, як було Різдво» було написано, як зазначено автором, 6 січня 1917 року в Лівонії, тобто під час перебування в Латвії, де письменник брав участь у Першій світовій війні. Твір був уключений до збірки «Серед могил і руїн» (1918). Події, що розгортаються у новелі, ретроспективно подані через свідомість оповідача, очевидця зображеного. Провідним мотивом твору, як і решти зі збірок «Серед могил і руїн», «Розп'ята душа: оповідання з латиського життя» (1921), «Манівцями» (1922), є мотив знецінення людського життя.

Хаос навколишньої дійсності, смерть як невід'ємний атрибут війни, аморальність і жорстокість, що пробуджуються у межовій ситуації виживання, художньо моделюють жахливий антисвіт, з якого немає виходу. Зображені події різко контрастують із заявленою на початку твору в ліричному відступі атмосферою різдвяного дива: «Сумне Різдво на холодній чужині, де мріявся спокій і снилося рідне село»; «Навколо в лісі панувала молитовна тиша, а легенький шепіт змерзлих віт нагадував тихий шепіт уст молящих під час «херувимської» в сільській церкві»; «Святочний настрій запанував усіма...»; «Годинами здавалося, що і війни ніякої не було і немає, а тільки відбувається якийсь страшний сон... Хотілося вірити, що в цю ніч станеться велике чудо, як

зійдуть з неба легіони світлих сил і заспівають стародавньої волинської колядки: *Слава Богу вишньому...* А тоді – як мріялося – станеться надзвичайне чудо, коли гармати розсіплються на порох, а рушниці перетворяться в пастуші палиці, з якими підуть додому всі знесилені війною сірі люди і понесуть до рідних хат радісну вість про мир на землі» [7, с. 62].

Натомість подальше розгортання подієвого ряду виявляється антитетичним до образу Різдва, що асоціюється з концептами дому, родинного затишку, очікування приходу в світ Сина Божого, духовного піднесення і просвітлення, соборності і відчуття внутрішнього всезагального зв'язку кожної окремої істоти з вселенським гармонійним ладом. Натомість К. Поліщук зображує абсурдну ситуацію, коли троє солдатів – волиняк Михайло Василенко, полтавець Петро Чуб і тамбовець Ільчов на прізвисько Абрашка Рижий – опинилися в розстрільній команді, яка мала виконати вирок проти своїх побратимів, котрі відмовилися виконувати безглузді накази офіцерів.

Атмосфера очікування дива, органічна для свят-вечора викликає у кожного з персонажів твору особливо дорогі спогади про рідну домівку, які увиразнюються співом старовинних колядок. Вселенська гармонія людини зі світом була нагло зруйнована диким наказом про розстріл так званих бунтівників. «Ніколи, – казав Дмитро, – не забуду тієї ночі, коли всі люди славили Христа, а ми розстрілювали своїх братів...» [7, с. 71]. Подальші події демонструють перемогу антилюдського деструктивного начала: «Петро Чуб забув за свій Псьол і став пити денатурат; Абрашка притих і засумував, а Михайло Василенко впав у становище якоїсь незрозумілої байдужості <...>, через що його евакуювали в тил» [7, с. 71]. Отже, жертвами антигуманної катастрофічної ситуації війни стали не лише невинно убиті прості солдати, але й усі учасники цих подій: «... ніколи не забуду того страшного злочинства, що сталося тоді, як було Різдово...» [7, с. 71].

Тематично та настроєво суголосною до попередньої є новела К. Поліщука «Одне Різдво (Із записної книжки)» (1921). Конфлікт у творі розгортається на тлі національно-визвольних змагань. Ретроспективна композиція розгортає перед читачами цілу історію життя оповідача і сироти Артемка, щира дружба між якими була сильнішою за кровні зв'язки. Основний конфлікт твору зумовлений тим, що в період війни 1918–1921 рр. оповідач воював на боці УНР, а Артемко був червоногвардійцем. Кульмінаційним моментом у новелі є зустріч побратимів, коли пораненому й катованому Артемкові оповідач намагається допомогти, але лише стає свідком його смерті. Ці події призвели до глибокого внутрішнього переродження оповідача.

Однією із найбільш психологічно наснажених і експресивно виразних у малій прозі В. Софроніва-Левицького (1899–1975) є новела «Там мама жде» (1921), уміщена в ранній збірці «Під сміх війни». Локусом психологічної новели, її сюжетотвірним чинником і тлом є польський табір для військовополонених. Увесь твір пронизаний мотивом голоду, який дошкуляє усім бранцям, але особливо виразно актуалізується крізь призму свідомості Дамяна Роляка. Юнак з нетерпінням чекав на звільнення і повернення додому, про що дізнався з матиного листа.

Муки голоду Дамяна Роляка дедалі лише посилюються, а довге очікування вихідних документів робить ситуацію нестерпною. Нарешті юнак їде до матері, поспішає потрапити додому на свят-вечір. Але дорогою втрачає останні сили: «Чув, що ще хвиля і зімліє. Зволікся з помосту і хиткими кроками підійшов до якогось пана: «Дайте шматок хліба!..» В очах помутилося, ноги вгиналися під ним. Почув в руках щось м'яке. Хліб! Рвав великими кусками і, не пережовуючи, ковтав» [10, с. 16].

Відчайдушний біг проти морозного вітру знесиленої самотньої людини, що пробивається крізь снігові замети додому напередодні Різдва, водночас символізує шлях людини до пізнання власної сутності (біблійний мотив повернення блудного сина). Антигуманність світу (мотиви ночі, снігу, морозного вітру) заперечується ласкавим голосом неньки, її тихим шепотом, який розмикає два світи, дійсний і потойбічний. Сон-смерть головного героя стає звільненням від земних мук. Новела містить очевидні автобіографічні елементи (описи голоду і реалій життя у таборі для інтернованих), проте справжню глибину, узагальнено-філософське звучання їй надає біблійно-міфологічний підтекст.

Трагічний фінал моделюється з допомогою експресіоністичної поетики – антитези між концептами Різдва (символу народження Сина Божого) і смерті: «На мертве тіло холодним поцілунком клався сніг, обгортав його своїми м'якими обіймами і щось шептав йому тихенько... тихо...» [10, с. 16].

В українському літературному дискурсі радянської доби семантика Різдва була практично відсутньою, що обумовлювалося політичними та ідеологічними чинниками. Однак еміграційна література була значно вільнішою у виборі тем та способах їх розкриття. Тож подибуємо справжні перлини у царині малої прози, тематично та ідейно пов'язані з різдвяною тематикою.

Докія Гуменна (1904–1996), яка розпочала свій творчий шлях у «Плузі» на початку 1920-х рр. і на досвіді власної родини зазнала всіх

утисків сталінського режиму, опублікувала вже в еміграції збірку новел «Куркульська вілія» (1946). Твір, винесений у заголовок збірки, об'єднує риси соціально-психологічної та різдвяної новели. Батьки письменниці, які були заможними селянами, ледве врятувалися від загибелі. Тож авторці була близька тема грандіозної соціальної несправедливості, що відбулася внаслідок злочинної політики сталінського тоталітарного режиму.

Перед читачем розгорнута сповнена драматизму історія розорення українського селянства, реалізована в образах Герасимовича, Меланки Демидівни та Яриней. Зібравшись у свят-вечір біля скромного частування, вони перебирають у спогадах життя, висловлюють власне ставлення до минулого: «– Ну, нехай ви куркулі, – мали дві хати, мали млина, – прокинувся зі сну Герасимович. – А за що ж я? Доробився мій батько до ста десятин з одної, то він вділив мені із них шість. А прийшла революція – все забрала. Все, що мав я, приробив своїм горбом. Ну, а як я, допустимо, хотів учити своїх дітей, то яке кому до цього діло?» [3, с. 33–34].

Влада несправедливо позбавила селян заробленого тяжкою працею майна: «В його (Герасимовича. – С Л.) хаті тепер кіно, а в їхній районний готель. А що не мали вони де жити, то дали їм оцю напіврозвалену райшуру, темну та холодну» [3, с. 30]. Невщухаючий біль від зруйнованого життя об'єднує цих старих, дуже різних за характерами і життєвим досвідом людей. Також спільним є відчуття власної непотрібності, що особливо гостро переживається на тлі великого християнського свята. Їхній страдницький шлях актуалізує елементи модифікованого агіографічного жанру.

Пейзажні фрагменти моделюють передріздвяний урочистий настрій, передчуття дива. І воно відбулося – всупереч сумній тональності хронотопу, у напіврозвалену хату завітали колядники. Стилїстика твору поєднує реалістичні деталі з філософською глибиною міфу (мотивом дива, духовної чистоти). Слова старовинної колядки актуалізують міф, що подає надію, додає людині сил у боротьбі зі злом. Романтично-оптимістичний фінал оповідання завершується образом різдвяної зірки: «А величезна іскриста зірка ішла та й ішла над селом, і все не заковувалася за обрій» [3, с. 43]. Мотив вічності стає каталізатором філософських роздумів селян про своє життя, про справедливість і правду, добро і зло. Отже, образ зірки, що принесла у світ звістку про народження Спасителя і тим самим позначила початок нової ери, посилюється у новелі образами «цілющих джерел» (міфологема води) і рідної землі. Таким чином, утверджується думка про незнищенність українського народу.

Образ Віфлеємської зірки як полюсу добра, що складає єдину протипагу демонічній стихії, розбурханій у суспільстві, є лейтмотивом ще одного пронизливого реалістичного оповідання Д. Гуменної – «Поклонник зорі мудрих» (1943), включеного до збірки «Чотири сонця» [4]. Оповідь ведеться від імені коня Мазунчика. Такий спосіб моделювання дійсності (як і в новелі А. Любченка «Ворог») дозволяє авторові наївно-неупереджено зображувати дійсність. Спогади дорогою на хутір, де минуло його дитинство, переплітаються в думках коня зі спогляданням чарівності морозної різдвяної ночі, коли на землю, на щире переконання коня, має зійти Божа благодать.

Світла радість різдвяного свята антагоністично протиставляється антигуманності дій радянської влади: «еврейчик Яша» з підручними приїхали у свят-вечір «розкуркулювати» хвору самотню жінку з немовлям на руках. «Мазунчик ридав. Сльози туманом повили йому очі. Він ридав за білим святом Віфлеємської звізди, що згинуло у нього на очах» [4, с. 147]. Антигуманність і несправедливість того, що відбувалося, вражає навіть коня: «Мазунчик був душевно розтрощений. Страшна туга розлилася по всій його істоті, і він, безсило понуривши голову, стояв, не рушав з місця. Умерти б тут, не везти звідси Меланю» [4, с. 148].

Фінал різдвяного оповідання демонструє остаточну перемогу сил зла – мовчазний протест Мазунчика призводить до смерті: «І так лежав Мазунчик із розплющеними очима, сумними і задумливими, до ранку, а в них відбивалося сяйво Вифлеємської звізди» [4, с. 152]. Саме образ зірки, що провістила народження Спасителя, антиномічно протиставляється диявольській «мінус-гармонії», яка заповонила увесь світ.

Типологічно близьким до творів Д. Гуменної є соціально-психологічне оповідання З. Дончука (1903–1974) «Бабуня» зі збірки «Чорні дні» (1952), в якому також зображені репресії влади щодо селян, названих «куркулями». Стару бабусю з онучкою-сиротою Марфою молоді комсомольці викидають з рідної хати на сніг за несплату податків, наказавши при цьому сусідам і родичам під загрозою висилки в Сибір не приймати до себе нещасних. Експресивно наснаженими є епізоди, коли стара проситься до дочки, а та боїться прийняти матір, її монолог про кривди, що чинилися проти них. «Через тиждень робітники, що прийшли забирати соломі «куркульську», знайшли два трупи, що лежали, обнявшись, напівзавіяні снігом, і образ Матері Божої, застромлений в снігу, що засяяв на сонці, нахилений над ними» [5, с. 62].

Серед талановитих письменників на еміграції глибиною соціального критицизму та публіцистичною пристрасністю вирізняється творчість Олени Звичайної (справжнє прізвище Джуль) (1902–1985). В її творчому доробку вирізняється збірка малої прози «Оглянувшись назад» (1954), надрукована в Мюнхені [6]. Новели й оповідання збірки звучать гострою інвективною антигуманному сталінському режимові. Гострий політичний критицизм пронизує оповідання, винесене в заголовок збірки.

Авторське жанрове маркування – «різдвяна новела» – має гірко-іронічну функцію: замість казково-урочистої атмосфери духовного просвітлення зображується абсурдність політичних репресій, які руйнують тисячі людських життів. У новелі відсутній традиційний сюжет, натомість описані лише муки від холоду у свят-вечір і різдвяний ранок. Зображувані у творі події носять автобіографічний характер, що підтверджується підрядковою ремаркою авторки.

У своїх спогадах оповідачка, alter ego письменниці, з сумом повертається до тяжких днів «ежовщини», коли носила передачі арештованому чоловікові на Холодну Гору на околиці Харкова. Її подругами по нещастю були стара бабуся, котра втратила дочку і зятя, і молода вродлива дружина знаменитого інженера-бельгійця, засудженого як агента іноземної розвідки. Сотні жінок і дітей, які утворюють нескінченну чергу до Холодногірської тюрми, об'єднує спільне горе – їхні чоловіки, сини, брати потрапили в лещата репресивної машини. Зображуючи антисвіт людського горя й безвиході, письменниця майстерно використовує виразні можливості пейзажу, в якому домінують образи холоду і смерті.

Кульмінаційним моментом у новелі є усвідомлення оповідачкою масштабу соціальної катастрофи: «... я раптом усвідомлюю, що воно – оте моє горе – є горем мого народу» [6, с. 117]. Слова старенької сільської вчительки, яка втратила найрідніших, несе тягар «матері ворогів народу», звучать як заповіт донести правду про трагедію.

Маловідомою письменницею в екзилі є Ольга Горянка. На жаль, достеменних відомостей про те, хто ховається за цим псевдонімом, віднайти не вдалося. 1947 року вийшло друком її оповідання «У свят-вечір», присвячене подіям національно-визвольних змагань. Твір має окремі атрибутивні властивості жанрового різновиду різдвяного оповідання: опис святково прибраної селянської хати, традиційних різдвяних страв, давніх звичаїв: «Гість у свят-вечір – велика милість Боже, – сказав дід. – Здавна у нас велося в цей вечір гостя вітати якнайкраще» [2, с. 6]. Конфлікт в оповіданні зумовлений тим, що господар хати належав до повстанців, а червоноармійці Сергій і

Микола, які завітали в сільську хату на ночівлю, прислані цих повстанців ловити.

Тепла атмосфера домівки, привітність старого діда і господині Маланки збуджують у змерзлих солдатах-червоногвардійцях спогади про щасливе дитинство, про веселу Коляду. І коли в хатину, рятуючись від погоні, забігає господар дому Гнат і зустрічається віч-на-віч із своїми супротивниками, настає момент істини для кожного з персонажів. Секунда, коли вони дивилися в очі один одному, вирішила їхню подальшу долю – Сергій з Миколою не виказали Гната і відвели геть переслідувачів. «Повечерявши, Гнат розповідав про хазяйнування «товаришів» у них, про життя й боротьбу повстанців з червоною навалюю. Глибока віра в перемогу звучала в його голосі: – Ми мусимо врятувати свій край від загибелі, своїх людей від кайданів. ...Нас багато і ми міцні духом. Ми боремося за правду і переможемо. Неодмінно переможемо!» [2, с. 18–20].

У текст оповідання вплетена народнопоетична обрядовість: традиційна молитва перед початком різдвяної трапези, казкова розповідь діда онукам про Золоту Країну, в якій метафорично описується історична доля України. Розв'язкою твору є перехід Сергія з Миколою на бік повстанців і спільний шлях усіх трьох: «В темному небі мерехтіли ясні зорі, а серед них, над самим лісом, сяяла найбільша, найясніша... З полегкістю зітхнувши, Гнат, Сергій і Микола, немов ті три царі біблійні, пішли прямо на неї, несучи Золотій Україні найдорожчі дари свої: життя молоде, щирю любов і непохитну віру в перемогу» [2, с. 20].

Тема сталінських репресій пронизує оповідання Петра Волиняка (спр. прізви. Петро Чечет) (1907–1969) «В тайзі» (1946). Епіграфом до твору служать рядки «Ой, визволи, нас всіх бідних невольників», узяті з народної думи «Маруся Богуславка». Автор маркує жанрову природу свого твору як «різдвяне оповідання», хоча семантика Різдва служить лише для більш різкого контрасту зображеного антисвіту тоталітарної системи та вічних людських цінностей: «Київ. Лук'янівка. Етапна камера для політичних, вірніше, для українців. <...> – На коліна! Конвоїри, почати трус! ...І стали всі, ніби прощаючись з Києвом, з усією Україною, на коліна. Тиша запанувала на тюремному подвір'ї. І раптом затужив Київ дзвонами з золотоверхих старих церков своїх. Це Різдво. Велике свято народження первопричини життя» [1, с. 43].

У спогадах оповідача, одного з тисяч в'язнів ГУЛАГу, приреченого на смерть в карельських лісах, одна по одній спливають картини життя і боротьби. Образ головного героя новели типологічно близький до персонажів І. Багряного: «– Не злочинця карають, а того, хто вміє

бачити і думати, – казав колись його друг. Гнат добре розумів їхню «перековку». Він знав, що мусить умерти, або перестати бути людиною» [1, с. 44]. Втеча Гната Польового з табору після 8-річного ув'язнення, його виживання у тайзі нагадує блукання Григорія Многогрішного у «Тигроловах» І. Багряного. Соціальний критицизм формує антитоталітарний дискурс оповідання: «– Вони не люблять сильних людей. Влада нівелює все на своєму шляху, і горді голови, що підносяться над натовпом, нещадно зрізаються гострим мечем, – пригадав він київські розмови. А йому ж так хотілося піднести голову над сірим натовпом, так хотілося йти назустріч сніговій бурі, яка мчала з холодної півночі і нищила молоді пагони буйного життя його народу» [1, с. 45]. Слова давньої колядки, які вчувалися замерзлому Гнатові, стали рятівними – його знайшли і врятували такі ж утікачі, як і він сам, котрі ховалися у землянці посеред тайги. Щасливий кінець, характерний для жанру різдвяного оповідання, підтверджує атрибутивний елемент дива і Божої благодаті.

Висновки. Вивчення маловідомих творів української малої прози ХХ ст. переконливо доводить, що сакральне значення образу Різдва як однієї з найбільших християнських святинь постійно живила творчу уяву письменників. Проте сюжетно-образна специфіка творів, які репрезентували жанровий різновид різдвяного оповідання, засвідчує вплив суспільно-політичних чинників на динаміку його розвитку в різних дискурсах, що призвело до докорінної зміни жанрово-структурних ознак.

Як зазначає Н. Шевчук, різдвяне оповідання характеризується «невідштовхуванням міфологічного та соціально-історичного» [11, с. 13], у ньому зазвичай наявні елементи прадавньої міфології (космогонічних, календарних міфів), момент ініціації головного героя, а також темпоральна маркованість свят-вечора або Різдва, коли відбуваються докорінні зміни у світогляді персонажа [11, с. 13-14].

Розглянуті зразки малоформатного епосу засвідчують редукованість казково-фантастичних елементів у поезиці, проте головна увага письменників зосереджується саме на моменті вибору або другого народження (ініціації) героя (у П. Волиняка).

Семантика різдвяної ночі означає здійснення дива – народження Сина Божого, відтак світ має докорінно змінитися. Однак це життєдайне начало, притаманне європейській традиції різдвяної прози, в українському новелістичному дискурсі повністю зникає. Навіть більше – моделюючи антисвіт війни, хаосу навколишньої дійсності, автори демонструють перемогу деструктивного начала в суспільстві над гуманістичними цінностями.

Так, наприклад, на теренах материкової та Західної України символіка Різдва нерідко контрастувала із зображеною дійсністю, як-от у малій прозі К. Поліщука, виконуючи функцію соціальної критики. В еміграційному дискурсі викривальна функція різдвяної символіки репрезентована більш розлого і виразно: у творах Докії Гуменної, Олени Звичайної, Зосима Дончука, Ольги Горянки, Петра Волиняка сакральність й одухотвореність Різдва як символу вселенської гармонії, надії і добра протиставляються антигуманному світові насильства, зла і смерті, що асоціюються з жорстоким антисвітом сталінщини.

Таким чином, зазначимо, що різдвяна семантика засвідчує тяглість і неперервність духовних традицій українства, які були збережені всупереч усім драматичним моментам історії ХХ століття, і символізують незнищенність українського народу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Волиняк П. Земля кличе / Петро Волиняк. – Зальцбург: Вид-во «Нові дні», 1947. – 62 с.
2. Горянка О. У свят-вечір : [оповідання] / Ольга Горянка. – Гайденау: Видання Св. Павлівського Братства в Гайденау, 1947. – 20 с.
3. Гуменна Д. Куркульська вілія : [збірка новел] / Докія Гуменна. – Зальцбург, 1946. – 43 с.
4. Гуменна Д. Чотири сонця : [оповідання і новели] / Докія Гуменна. – Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників «Слово», 1969. – 247 с.
5. Дончук З. Чорні дні / Зосим Дончук. – Буенос-Айрес–Філадельфія: «Перемога», 1952. – 140 с.
6. Звичайна О. Оглянувшись назад...: [збірка оповідань і новел] / Олена Звичайна. – Мюнхен: Вид-во «Дніпрова хвиля», 1954. – 230 с.
7. Поліщук К. Вибрані твори / Клим Поліщук; [упоряд. В. Шевчук; передм. С. Яковенка]. – К.: Смолоскип, 2008. – 704 с. – (Серія «Розстріляне Відродження»).
8. Приймачук О. Міфопоетика різдвяних оповідань : (Чарлз Діккенс і українська література) / Ольга Приймачук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство / [редкол.: М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Куца [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – Вип. 34. – С. 298–309.
9. Різдвяне чи святочне оповідання [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Різдвяне_оповідання
10. Софронів В. Під сміх війни / Василь Софронів-Левицький. – Львів – Київ: Вид-во «Русалка», 1921. – 32 с.
11. Шевчук Н.В. «Різдвяні оповіді» Ч.Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Наталія Шевчук. – Львів, 2001. – 20 с.

References:

1. Volynyak P. Zemlya klyche, Zal'tsburh, 1947, 62 p.
2. Horyanka O. U svyat-vechir : [opovidannya], Gaydenau, 1947, 20 p.
3. Humenna D. Kurkul's'ka viliya : [zbirka novel], Zal'tsburh, 1946, 43 p.
4. Humenna D. Chotyry sontsya : [opovidannya i novely], N'yu-York, 1969, 247 p.
5. Donchuk Z. Chorni dni, Buenos-Ayres–Filyadel'fiya, 1952, 140 p.
6. Zvy chayna O. Ohlyanuvshys' nazad...: [zbirka opovidan' i novel], Myunkhen, 1954, 230 p.
7. Polishchuk K. Vybrani tvory, Kyiv, 2008, 704 p.
8. Pryymachuk O. Mifopoetyka rizdvyanykh opovidan' : (Charlz Dikkena i ukrayins'ka literatura), Naukovi zapysky, Ternopil', 2012, Vol. 34, pp. 298–309.
9. Rizdvyane chy svyatochne opovidannya [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Різдвяне_оповідання
10. Sofroniv V. Pid smikh vyny, L'viv – Kyiv., 1921, 32 p.
11. Shevchuk N.V. «Rizdvyani opovidi» Ch.Dikkena u khronotopno-typolohichnykh zvyazkakh, L'viv, 2001, 20 p.

Summary

Svitlana Lenska

Transformation of the Christmas Semantics as a Means of Artistic Design of the Anti-World in the Ukrainian Short Prose of the XX Century

In the article the genre and structural modification of the Christmas story were studied, which were caused by the change of image of the Christmas semantics in Ukrainian literature of the XX century. On the material of little-known works by Ukrainian writers, including emigrants, the thematic and poetic dominants in the short stories, marked as Christmas stories, were investigated.

Into scientific circulation some examples of the short stories by Klym Polishchuk, Vasyl Sofroniv-Levytskyi, Olha Horianka, Zosym Donchuk, Petro Volyniak were introduced. The scientific assessment about Dokiya Humenna and Olena Zvy chaina were supplemented. The genre specifics of Christmas story, functioning of the Christmas imagery, which played an important role in revealing the inhuman nature of the Stalinist political system, were clarified in details. Christmas semantics in the works sharply contrasted with the depicted reality, performing accusatory-critical function.

Key words: *Christmas, short prose, emigration literature, Christmas story, artistic modeling, anti-world.*

Дата надходження статті: «08» січня 2016 р.

Дата прийняття до друку: «15» січня 2016 р.